

УДК [657:34](4:477)«71»

Даньків Й.Я.

*кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та аудиту
Ужгородського національного університету*

Остап'юк М.Я.

*кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і аудиту та фінансів
Карпатського інституту підприємництва
Університету «Україна»*

Яремко І.Й.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і аналізу
Національного університету «Львівська політехніка»*

Dankiv Y.Y.

*PhD, Professor, Head of Accounting and Auditing
Uzhgorod National University*

Ostapyuk M.I.

*PhD, Professor, Head of the Accounting and Audit and Finance
Carpathian Institute of Business
University "Ukraine"*

Yaremko I.Y.

*Head of Department of Accounting and Analysis, Ph.D, prof.
Lviv Politechnic National University*

ВИТОКИ ОБЛІКОВОЇ ПРАКТИКИ І ОБЛІКОВОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У V СТ. ДО Н. Е. – XI СТ. Н. Е.

ORIGINS OF ACCOUNTING PRACTICES AND ACCOUNTING LEGAL CULTURE ON UKRAINIAN LANDS FROM V CENTURY. B. C. - XI CENTURY AD

Анотація. У статті досліджуються дослов'янський і слов'янський періоди розвитку обліку народами, які жили на території України, зокрема період від зародження паростків облікової культури до здійснення стандартизації економіко-правових відносин на основі «Руської Правди» на теренах України-Руси, а не якоїсь іншої східнослов'янської держави чи регіону (князівства). «Руська Правда» – це раритет, який належить до найстаріших нормативних актів світової культури.

Ключові слова: облікова практика, облікова культура, Трипільська культура, Черняхівська культура, грецькі колонії, Київська Русь, «Руська Правда», право, облік, фінанси.

Вступ та постановка проблеми. Українські землі ще з дослов'янських часів лежали і лежать на перехресті доріг між заходом і сходом, між північчю і півднем, між Європою і Азією. Це ще зрозуміли древні греки, які поряд з кіммерійцями, скіфами, сарматами заснували міста-колонії на українському Північному Причорномор'ї, а саме Ольвію, Тіру, Пантікапей, Херсонес, Теодосію тощо. Міста займалися торгівлею, а торгівля є стимулом для розвитку методів і прийомів обліку, цивілізації і державності загалом. Безперечно, коли ще наші північні брати ходили в шурах, з рогатиною по лісах, в нас вже утворилась держава Київська Русь. Автори статті ще раз доводять, не фальсифікуючи факти, на відміну від наших сусідів-опонентів, що правонаступницею державності є Україна з її чітким Європейським керуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема нині спільна як для українських вчених-істориків, так і для економістів. Особливо хочеться відзначити в спільній співпраці В. Задорожного, Б. Лановика, М. Стришенця, М. Лазеровича, Ф. Бутинця, Й. Даньківа, М. Лучко, Є. Мниха, які як одноосібно, так і колективно доказують формування практики обліку і облікової культури на теренах

Київської Русі, а згодом Галицько-Волинського королівства як первинної східнослов'янської держави.

Метою роботи є дослідження витоків і коренів української версії зародку науки про облік у дописемовий період і початок письмового періоду на основі вивчення залишків матеріальної культури давніх цивілізацій, які в цей час заселяли територію України.

Результати дослідження. Відомо, що в дослов'янський період територію України населяли різні народи. Найбільш поширеною і відомою була трипільська цивілізація. Трипільці займалися гончарством, керамікою. Глина і високий рівень гончарства наштотують на думку про те, що облік проводився в ті часи на найбільш поширеному матеріалі, що був характерним для даної території. Змога розшифрувати трипільські знаки за допомогою старослов'янських мов не дала позитивного результату. Це пов'язано з тим, що древньогрецький або латинський алфавіт видавав звуки, а шумерський клинопис, єгипетські і китайські ієрогліфи означали слова. З цієї позиції відомий археолог, наш земляк А. Кифишин і підійшов. На розкопках трипільських поселень знаходили і знаходять кульки різних розмірів. Вчений обгрунтував, що найбільша кулька означає

число 360, кількість днів у році. Середня – 60 (що дорівнює загальній кількості суглобів на пальцях рук і ніг), згодом «копа», 30 – «півкопи», 15 «чверть копи». Сьогодні з повною впевненістю можемо стверджувати, що в надрах трипільської культури з певним рівнем цивілізації, розвитком ремесел і господарства існував чітко відпрацьований, системний облік речей і майна.

З часів міді та бронзи ще чіткіше вирисовується різниця впливів культурного спрямування, під якими перебували південна та північна частини Східної Європи. Територія України перебувала під впливом таких осередків, як середньоазійський, кавказький та західноєвропейський. З кінцем бронзового століття на Україні пов'язані місцеве виробництво бронзи та її висока ливарна техніка. Відомі кілька культур, які мали свої особливі прикмети, скотарсько-хліборобський побут, зв'язки з Італією, Наддунайщиною, Сибіром. Це Білогрудівська, Висоцька, Верхньодністровська. Як відомо, де торгівля там обов'язковий рахунок і облік. На цю добу припадає поява і першого народу на Україні – кіммерійців. Хронологічно їх культура датується 1500–700 рр. до н.е. Вони були першим народом, який мав царів. А це є підтвердженням того, що перед обліком тут мали місце і елементи права [6, с. 80–91].

На початку залізного століття в VII ст. до н. е. на територіях України з'явилися греки, які несли нам культуру взагалі і облікову зокрема. Вони вели торгівлю з народами, що проживали тут, а саме зі скіфами, сарматами. Грецькі колоністи заснували міста-колонії. А сьогодні нам відомі такі, як Тіра в лимані Дністра, Ольвія в лимані Дніпра (Борисфена) Херсонес, Теодосія, Пантікапей (Керч). Відповідно, облік грецьких колоній відповідав обліку в метрополії, тобто він вівся на виблених гіпсом табличках, інколи на папірусі. З археологічних джерел часто зустрічаються свинцеві пластинки у вигляді зображення голови корови, кози чи інших свійських тварин, які використовувались жерцями як знаки, що підтверджували пожертви, принесені людьми у храм. Можна припустити, що знаки жертвності є підтвердженням потреби для жерців вести облік принесених дарів з одночасною видачею жертводавцем підтверджуючих символів. Застосування даних знаків жерцями свідчить про пошук прийомів відображення, здійснених операцій, що підтверджує існування певних систем обліку в VII – VI ст. до нашої ери на українських землях.

Серед грецьких колоній перше місце належить Ольвії. В місті була розвинута промисловість (кераміка, ювелірна справа), вироблялась зброя. Як і інші колонії, Ольвія карбувала власну монету, вела жваву торгівлю. Це ще раз свідчить про те, що торгівля і грошовий обіг вимагають і належного обліку. Облік вівся як в натуральних так і у вартісних вимірниках.

Як натуральні вимірники, крім свинцевих пластин, використовувались свинцеві гирьки. Знайдена в Ольвії така гирька вагою 8,1 г дає підстави стверджувати, що в цей період широко застосовувались натуральні вимірники. Основною грошовою одиницею була драхма. Сто драхм становили міну, а 60 мін – талант. Це підтверджує ведення обліку у вартісних вимірниках, оскільки під впливом Давньої Греції на Північному Причорномор'ї була сформована власна грошово-кредитна система, здійснювалось карбування монети.

Серед безлічі пам'яток матеріальної культури, які є підтвердженням високого рівня розвитку грецьких міст-колоній Північного Причорномор'я, особливої уваги заслуговує Ольвійський декрет про гроші, у якому поряд з оголошенням про перехід до монометалізму на основі срібла вказується, що поруч зі старими мідними оболами ольвіополіти повинні використовувати нові вже

карбовані срібні статери. На основі досліджень матеріальної культури можна стверджувати, що розвиток економіки в містах Північного, зокрема Північно-Західного, Причорномор'я проходив під впливом і безпосереднім зв'язком із розвитком Давньої Греції – найвищою на цей час цивілізації. Отже, як вже було зазначено, практика облікового процесу, облікова культура були однакові, що в Древній Греції, що в її містах-колоніях. Діловою мовою в Ольвії і переважно в інших колоніях була старогрецька. Водночас вищезгаданий декрет про гроші, який зберігається в бібліотеці університету в Анкарі, а також декрет ольвіополіти про нагородження Каллініка (грецького триумфатора), що знаходиться в Одеському археологічному музеї, свідчать про самобутній розвиток Ольвії. Незважаючи на те, що переважно ольвіополіти збагачувались за рахунок торгівлі, не менш важливими галузями діяльності для них були землеробство, частково скотарство, незаперечним фактом на користь чого є зображення Богині землеробства і родючості Деметри на монетах Ольвії. Тобто високий економічний рівень розвитку головного міста у Північно-Західному Причорномор'ї не міг не вплинути на розвиток внутрішніх українських територій, який, безумовно, поширювався на північ і був одним з основних факторів під час заснування давньоруської держави Київської Русі. Існування і рівень розвитку Ольвії та інших грецьких міст-колоній є переконливим свідченням того, що на українських землях ще за 2000 років до відомого трактату Л. Пачолі існувала своя система обліку, яка ще чекає уваги науковців та результатів нових досліджень [10, с. 24–25].

В колоніях-факторіях було досить розвинуте право. Так, зокрема, згідно з розкопками в Херсонесі, відомо, що на вулицях стояли стели (псефізми) – урядові декрети, висічені на мармурових плитах. До наших днів дійшла мармурова плита з написом «Присяга громадян на вірність конституції своєї держави».

Грецька цивілізація, безумовно, мала вплив на скіфські народи, що жили поза колоніями. А на греків мали вплив варвари-скіфи. Іранське плем'я скіфів теж з'явилося в Україні приблизно в VIII – VII ст. до н. е. Разом з греками вони утворили євразійську культуру специфічної форми. Зрозуміло, що ця культура і породила своєрідний облік. На жаль, не маємо достовірних даних, які б свідчили про рівень обліку цієї цивілізації. Але досконале різьбярство і ювелірне виробництво, а також різноманітні круглі печатки і таблички із записами, подібними до вавилонських і персидських, наводять на думку про те, що облік у цій змішаній культурі теж був змішаним з грецько-персидським за пріоритету першого. У V ст. до н. е. утворилось Боспорське царство, яке займало територію Чорноморського узбережжя та кримський півострів. Боспорське царство може слугувати прикладом змішаної грецько-скіфської культури, тому приділимо йому належну увагу. Утворилось царство в результаті союзу грецьких міст-колоній, які були розташовані на обох берегах Керченської протоки. Історично згодом Боспорське царство відіграло визначну роль в розвитку і долі народів Східної Європи і перш за все України. З об'єднанням ще кількох міст-держав в єдине царство в IV ст. до н. е. Боспор перетворився на велику державу, займаючи весь Крим і прибережну смугу аж до Новоросійська і береги Азовського моря. Соціально-економічні відносини в Боспорському царстві були такими ж, як в грецьких містах-колоніях. Економічну основу країни складало землеробство, яке не тільки забезпечувало внутрішню потребу, але й давало змогу здійснювати значний експорт зерна та вина. Розвивалось також і тваринництво, особливо рибальство.

У містах процвітало ремісничє виробництво, особливо кераміка, обробка заліза і бронзи, ювелірна справа. В античному світі ювелірні вироби вважались найкращими в Північному Причорномор'ї.

Торговельні шляхи і зв'язки були досить розгалуженими. Основу торгівлі складав експорт зерна, яке вивозили в міста материкової Греції, особливо Афіни. Крім того, на експорт йшли солена і в'ялена риба, вино, шкіра, худоба, ювелірні вироби, раби. В Північно-Чорноморські степи Боспор постачає одноосібно античні товари. Держави Греції поставляють в царство вино, оливкову олію, металеві вироби, дорогі тканини, дорожні метали тощо.

Торгівля в таких масштабах, як внутрішня, так і зовнішня, вимагала від держави створення власної монетної системи. Впродовж періоду з VI до V ст. до нашої ери карбування монет мало право робити тільки одне місто, столиця царства Пантікапей (сьогодні – Керч). Срібні і золоті монети цього міста стали загальнодержавними.

Поступово Боспорська держава перероджується в монархію. Цар Боспору сконцентровує в своїх руках матеріальні і трудові ресурси, армію, флот, судові і навіть жрецькі функції, спираючись при цьому на грецьку і скіфську знать. Правителів оточує пишна шана, вони є власниками великих земельних угідь, найбагатшими торговцями, власниками майстерень промислів.

В I ст. н. е. Боспорське царство стає васалом ринку. Цар має титул друга римського імператора і всіх римлян, а також царя Боспору і всіх тавро-скіфів.

Палац боспорського царя стає центром державного апарату, де вирішуються всі питання управління. Особлива роль належить тут главі палацу (дворецькому і особистому секретарю царя). Існувало багато усього роду управителів: охоронець царських скарбів, начальник фінансів з повним апаратом людей, охоронець казни, різні придворні та управителі сіл. До складу Боспорського царства, як уже відзначалося, входили грецькі поліси та землі скіфських та меотських племен. Тому зв'язки з місцевими племенами, а також з сусідніми державами забезпечували спеціальні чиновники під орудою головного перекладача. Перебуваючи в підпорядкуванні Рима, Боспор ввів в обіг римські монети, водночас збереглися банки-трапези; і при дворі, і в містах облік вівся за тими ж принципами, що і в Древній Греції.

З II ст. до нашої ери до II ст. нашої ери перебування на наших землях сарматів вказує на те що вони майже повністю перейняли змішану грецько-скіфську культуру.

Почався період переселення народів, територія України – це перехрестя Європи, Азії, Півночі, Середземномор'я. Через її територію пройшли алани, готи, куни, авари, болгари, хозари, угри, печеніги, які донесли нам певні відомості про стан ведення господарства, але за рівнем цивілізації вони стояли на багаті нижче місцевої грецько-скіфської облікової культури. На нашу думку, якщо мали місце облікові, кредитні, фінансово-розрахункові операції в цих народів, то вони могли спиратись лише на грецько-скіфську систему.

Перші відомості про населення предків українських племен датуються періодом так званої Черняхівської культури. Це приблизно IV – VII ст. нашої ери. Місця поховань дають змогу зробити висновок про торгівлі зв'язки, грошовий обіг і, відповідно, облік цієї культури. Згідно з підрахунками вчених-археологів та істориків до 1935 р. в старих могильниках цієї культури знайдено близько 800 римських монет. Про це свідчать і численні фібули (металеві застібки) так званого провінційно-римського типу.

Слов'яни під назвою венедев відомі від старогрецьких та римських письменників. Готський історик Йордан

писав, що «анти найхоробріші між венедами, живуть над луком Чорного моря від Дністра до Дніпра», хоча, згідно з іншими відомостями, можна стверджувати, що держава антів об'єднувала значно більшу територію. Саме анти, як вважає більшість істориків, були носіями Черняхівської культури. Археологічні дослідження тривають і сьогодні. Ми маємо вже відомості про громадську, політичну та економічну організацію в цій культурі. Речі антів, знайдені в басейні річки Рось, свідчать про існування там певного рівня облікової культури, а існування царської влади – про певні паростки правової культури. Одночасно з антами починають вживати назву « Слов'яни». Поселення українців VII – VIII ст., за даними археологічних знахідок, свідчать про значний розвиток у них рільництва, скотарства, гончарства, ткацтва, обробки заліза та інших ремесел. Відомо із знайдених в розкопках монет, що в той час на території України велась досить жвава торгівля з Китаєм, Індією, Іраном і особливо Арабським Халіфатом. В обігу були іранські (сасанідські) монети. Диркеми (гроші арабського халіфату) вказують на майже точні дати ведення торгівлі, оскільки їх карбували за життя того чи іншого халіфа. Крім Іранських і Арабських монет знайдено Західноєвропейські, а саме Французькі, Німецькі, Англійські тощо. Арабські письменники багато оповідали про слов'ян (українців), про торгівлю з ними. Вони писали, що Українські купці приходили до Багдаду, Закавказзя, навіть до Олександрії. Арабський письменник кінця VIII ст. Мохамед Бен Устак писав, що товари спрямовували до Тегерану. Торгові епізоди підтверджують той факт, що в ці часи вже існувала система торговельного обліку, оскільки торгівля велась досить масштабно з іншими країнами і на далеких відстанях. У період, який передував виникненню Київської держави з VII по VIII ст., Придніпров'я і Причорномор'я переживали надзвичайне економічне піднесення у зв'язку з розвитком торгівлі, зокрема на шляху з «варяг у греки», шляху зі Сходу на Захід, який перетинав усю Україну. Українські племена були надзвичайно активними в цьому торговельному вирі. Торгівля, товарний і грошовий обіг вимагали певної системи обліку і права [6, с. 82–83].

В VIII – IX ст. утворюється союз племен під назвою Руська Земля з центром в Києві. Передумови виникнення Київської України-Русі, безумовно, ґрунтуються на її економічному піднесенні, звідси випливає існування міцної державної організації. Занепад Грецької, а згодом Римської держав вплинув адекватно на території Північного Причорномор'я. Проте Українські землі, навпаки, не залишились без цивілізації і переживали економічний і політичний підйом. Тут також важливим фактором стало те, що зростання могутності Києва як міста і як центра давньоруської держави забезпечувала відсутність повного рабства. З опису Тітмара, єпископа Мерзбургського, який помер в 1018 р., відомо про Українську столицю таке: «Київ терпить постійну шкоду від безперестанних нападів печенігів, але має більше 400 церков, 8 торговель і народу без числа, головним чином збіглих рабів зі всіх країв».

З інших джерел відомо, що, на противагу іншим народам, в Києві полонені не залишались рабами, а їм дається повний час на відробіток, після чого вони стають вільними. Економічна особиста зацікавленість населення Київської Русі поєднувалась з високим ступенем військової організації, що забезпечувало захист від нападів кочових племен. Військові загони формувались у вигляді дружин, які тепер через призму століть, можна розглядати як перші об'єднання (спілки) на основі відповідних інтересів. Основним джерелом інформації про економічний стан Київської Русі була «Руська Правда», яка була складена на основі звичаєвого права і написана за князювання Ярос-

лава Мудрого. «Руська Правда» розкриває весь спектр економічних відносин, які були нормою для Київської Русі. Водночас інформацію, яка подана в «Руській Правді», можна розглядати як уперше здійснену спробу стандартизації сприйняття та інтерпретації явищ та процесів господарського життя на законодавчому рівні. Так, в «Руській Правді» регламентується наймана праця у формі інституту закупництва, під яким слід розуміти інститут торгової, службової хліборобської Київської Русі, що заснований на договорі позики, особового найму, оренди, навіть товариства, або на правопорушенні. Тобто перший нормативний акт Київської Русі в XI ст. узаконює економічно-правові відносини щодо найманої праці на рівні держави, тим самим беручи під захист закону менш захищені верстви населення. Про значний розвиток грошово-кредитних відносин свідчать дані про встановлення черговості сплати боргів. Так, якщо боржник мав декілька різних кредиторів, то перш за все повинен був погасити заборгованість перед гостем (чужим купцем), другому місці був князь, а потім вже решта. Водночас вимоги кредитора, який брав високий процент, не задовольнялись взагалі, тому існувало право скажитися на непомірний процент за кредит. У «Руській Правді» було відображено і таксування платні за літо 0,5 гривні, а також приведено алгоритм закупа з господарем як в натуральній так і в грошовій формах розрахунку. Окрім того, певною мірою регламентувалась середня прибутковість від врожаю жита. Наприклад, під час використання двох плугів і посіяних 16 кадей (кадь – 4 відра) посівного матеріалу. За один має дати прибутку 100 коп жита (копа – 60 снопів) У «Руській Правді» дається оцінка домашніх тварин (табл. 1).

Таблиця 1

Ціни на домашню худобу в Києві відповідно до «Руської правди»

Назва тварин	Ціна за одиницю (кун)
Княжий кінь	3.00
Простий кінь	2.00
Кобила	1.20
Жеребець	1.00
Лоша	0,30
Корова	0,90
3-річна телиця	0,60
Річна телиця	0,50
Теля	0,10
Вівця	0,10
Баран	0,05
Ягня	0,05
Свиня	0,10
Молочне поросля	0,05
Коза	0,10

Як видно з даних табл. 1, в Києві був сформований власний масштаб цін з глибокою диференціацією з урахуванням призначення домашніх тварин. Засоби виробни-

цтва оцінювались на порядок вище, за вартісний вимірник використовували куні, гривні, різани, векші, ногати. Вважають, що куня походить від назви шкірки з куниці, яка і була основним еквівалентом у торгівлі Київської Русі за Сходом. Кунами називали арабські монети дирхеми, які панували у торговельних операціях з VIII по X ст. Найвагомішою монетою в прямому і переносному поняттях була гривня.

Вперше гривня згадується у договорі Русі з греками (X ст.). Гривня за формою була злитком срібла у вигляді шестикутника і важила 68,22 г, а згодом Київська гривня уже важила 140–160 г. Слід відзначити, що гривня у часи Київської Русі виконувала функцію як міри ваги, так і грошово-вагову. Тобто вона була одночасно злитком срібла і гривнею кун. Гривня прирівнювалась до 25 кун або 50 різанів, або 150 векшів. Існувала нам маловідома грошова одиниця ногата, а двадцять ногат складали гривню. У X ст. князь Володимир почав карбувати в Києві власну монету (срібляник та златник). Але власна монета у Київській Русі, відповідно, випускалась невеликою кількістю і не забезпечувала повною мірою грошовий обіг, тому не використовувалась як вартісний вимірник [10, с. 25–28].

Висновки. Отже, у статті досліджений період від зародження паростків облікової культури до здійснення стандартизації економіко-правових відносин на основі «Руської Правди» на теренах України-Руси, а не якоїсь іншої східнослов'янської держави чи регіону (князівства). «Руська Правда» – це раритет, який належить до найстаріших нормативних актів світової культури. Детальна регламентація різноманітного виду явищ і процесів господарського життя Київської Русі, передбачення усного спектру можливих випадків із широким застосуванням вартісної оцінки, тарифікації і таксування дають підстави розглядати «Руську правду» як перший в Україні закон для однозначного трактування явищ і процесів, зокрема для облікового процесу. Враховуючи, що цей закон писався від руки, задовго до виникнення книгодрукування, є підстави стверджувати, що сам процес його творення вимагав титанічної праці і був трудомістким, але важливість стандартизації економічних відносин в управлінні державою за часів Я. Мудрого була понад усе необхідною і стояла на чільному місці. На превеликий жаль, сформована князем бібліотека втрачена, через що сьогодні можемо лише здогадуватися про методику ведення обліку і облікових записів в цей період як в княжому дворі, так і в мастках знатті, господарствах купців, яка, безумовно, існувала в Києві. Залишається сподіватися, що в майбутньому віднайдуться невідомі сьогодні джерела про наявну облікову культуру в Київській Русі. Сьогодні підтвердженнями цього є «Руська Правда» і високий рівень Європейської цивілізації в Україні-Русі до монголо-татарської навали.

В подальших дослідженнях автори статті значно доповнять раніше поданий матеріал новими історичними знахідками, які стосуються облікової культури на Західноукраїнських землях.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Історія бухгалтерського обліку : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Ф. Бутинець. – Житомир : ПП Рута, 2001. – 512 с.
2. Даньків Й. Еволюція бухгалтерського обліку / [Й. Даньків, М. Остап'юк]. – *Ekonomiczne Relacje w Vnii Europejskiej. Wybrane Zagadnienia*. – Zielona Gora, 2009. – P. 319–327 (Польща).
3. Даньків Й. До питання виникнення подвійної бухгалтерії та її експансію / Й. Даньків, М. Остап'юк. – *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2010. – № 3. – С. 13–18.
4. Даньків Й. Історія становлення обліково-правової культури України. / Й. Даньків, М. Остап'юк. – *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2010. – № 6. – С. 34–39.
5. Даньків Й. Бухгалтерський облік : [підручник] / Й. Даньків, М. Остап'юк. – К. : Знання, 2007. – 469 с.
6. Даньків Й. Історичні нариси обліково-правової культури: Європа і Україна (від зародження до наших днів) : [монографія] / Й. Даньків, М. Остап'юк. – Ужгород : Говерла, 2015. – 160 с.

7. Задорожний В. Товарне виробництво і торгівля на західноукраїнських землях (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / В. Задорожний. – Львів : Вища школа, 1989. – 152 с.
8. Лановик Б. Економічна історія України і світу : [навчальний посібник] / Б. Лановик, М. Лазарович. – Тернопіль : Збруч, 2002. – 256 с.
9. Лучко М. Історія обліку: світ та Україна, погляд кризь роки / М. Лучко, М. Остап'юк. – Тернопіль : Зорепад, 1998. – 151 с.
10. Розвиток обліку в Галичині (історичні та методологічні аспекти) / [С. Мних, В. Швець, І. Яремко]. – Львів : Каменярь, 2001. – 208 с.
11. Історія бухгалтерського обліку : [навч. посіб.] / [М. Остап'юк, М. Лучко, Й. Даньків]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2009. – 278 с.

Аннотация. В статье исследуются дославянский и славянский периоды развития учета народами, жившими на территории Украины, в частности период от зарождения ростков учетной культуры до осуществления стандартизации экономико-правовых отношений на основе «Русской Правды» на территории Украины-Руси, а не какого-то другого восточнославянского государства или региона (княжества). «Русская Правда» – это раритет, который относится к старейшим нормативным актам мировой культуры.

Ключевые слова: учетная практика, учетная культура, Трипольская культура, Черняховская культура, греческие колонии, Киевская Русь, «Русская Правда», право, учет, финансы.

Summary. The article reveals Pre-Slavic and Slavic periods of accounting peoples who lived on the territory of Ukraine, in particular, the period from inception shoots accounting standardization culture for the implementation of economic and legal relations based on “Ruska Pravda” in Ukraine-Rus, nor any other East European state or region (principality). “Ruska Pravda” is a rarity, which belongs to the oldest regulations of world culture.

Key words: accounting practice, accounting culture, Trypillian culture, Slavic culture, Greek colonies, Kievan Rus, “Ruska Pravda”, law, accounting, finance.